

HÍRTÖRTÉNET

BUZINKAY GÉZA

A SZEMAFORTÓL AZ MTI-IG

A sajtóhírszolgálat megszületése és a magyar hírlapok

A hírek formái, tartalmuk, objektivitásuk kérdései, megszerkesztésük és értékük megannyi elméleti, illetve gyakorlati szempontjától különbözik – bár remélhetőleg nem tűnik idegennek – az a történeti kérdésfeltevés: hogyan szervezte meg a média a hírekhez való hozzájutását, a folyamat egyre gördülékenyebb és gyorsabb menetét, azaz: hogyan intézményesült a hírszolgálat.

A hírek továbbítása és megszerzése a társadalom és az államok, birodalmak létrejöttének és fennmaradásának nélkülözhetetlen része volt. Anélkül, hogy a tűz- és füstjelek, a futárok ókorban kezdődő történetére egyáltalán utalnék,¹ csakis az írott sajtó kialakulásának korától vázolom fel a hír történetét.

A hírekhez, információkhoz való hozzájutás nélkül nem indulhatott volna meg a magyar sajtó. Ez a tény azonban nem jelenti, hogy csupán a *Magyar Hírmondó* megjelenésétől, 1780-tól kezdődik a hírforgalom magyarországi története. Több mint kétszáz évvel korábban, a török háborúk és „... a végvárrendszer kialakulása és fennállása idején a tájékoztatás Európa-szerte már nagyhatalom”, szögezte le R. Várkonyi Ágnes. Maga az információ fogalma is 1527-ben feltűnt már magyar nyelvű szövegben (R. Várkonyi Ágnes, 1999, 11,15). G. Etényi Nóra pedig felhívta a figyelmet arra, hogy a 17. század során valóságos „információs forradalom” zajlott le, s ennek eredményeként született meg a modern hírlapirodalom. „Már nemcsak időszakos kiadványok tették nyilvánossá az információkat – írta –, hanem egy folyamatosan és jól működő mechanizmus gyűjtötte össze és tette közzé a világ híreit közérthető és hozzáférhető formában. A hírek már nemcsak utólagos összefoglalásokban jelentek meg, hanem az újságok részletesen, gyorsan és pontosan, a történetekkel egy időben számoltak be az eseményekről” (G. Etényi Nóra 1999, 84, 85). Az információk áramlásának sebességére hozzá-

¹ Ld. részletesen: Tábori – Valkó – Ambrózy D. 1967. 5–11.

vetőlegesen lehet következtetni: például az 1664. március 18-án kelt uralkodói engedélyt Zrínyi Miklós számára, hogy megkezdhesse Kanizsa ostromát, március 25-én közli a német sajtó, vagy Kanizsa környékének április 25-i felderítéséről az *Ordentliche Wochentliche Post Zeitung* május 10-i száma közölt hírt (G. Etényi Nóra im. 89, 91). Tehát a császári udvarból származó hír egy hét alatt, más területről származó hír két hét múlva jelent meg a sajtóban, aminél persze figyelembe kell venni, hogy ezek még csak hetenként megjelenő hírlapok voltak.

Százhusz évvel később, a *Magyar Hirmondó* megindulása idején nem feltétlenül tapasztalható a híráramlás felgyorsulása Magyarországon, miközben Nyugat-Európában már több valóságos napilap is működött (a Londonban 1702-ben indult első napilapot követően), ami a hírgyűjtési tempó lehetőségeire is fényt vet. Az első magyar hírlap szerkesztője, Rát Mátyás előfizetési felhívásából azonban nem ez derül ki: „A külföldi nevezetes történetek és találmányok felől való tudósításokat – írta –, amennyire lehetséges leszen, a kútfőből, azaz minden nemzetnek tulajdon írásából s hírlelő leveleiből fogja venni [a lap], és magyarul érthetőképpen, mulatságosan s az olvasóknak értelmekhez, hasznokhoz alkalmaztatva, maga szavaival előadni és megírni. ... Azon dolgokat, amelyek felől fel nem teheti, hogy minden olvasónál tudva légyenek, a természeti és történetbéli tudományokból vett rövid magyarázatokkal meg fogja világosítani. Mert az homályos dolgok unalmasok az olvasónak.

Ahonnét ki-ki elgondolhatja, hogy sem olyan bőven, sem pedig olyan korán a dolgok hírül nem adattathatnak, mint a német hírlélekben, amelyek ... egymásból nem is írattnak, hanem csak nyomtattatnak. – Külömben, amennyivel a *Magyar Hirmondónak* tudósításai későbbben fognak érkezni, annyival hitelesebbek is lesznek.

Ami a hazabéli dolgoknak megíratását illeti, azt többnyire levelező jóakaróinak és azon úriembereknek fogja köszönni, akik tudósításokkal önként kínálni méltóztattak” (Kókay György, szerk. 1981, 45–46). Vagyis a külföldi hírek szervezettebben érkeztek, még ha lassan is, mint a hazaiak, amelyek minden tekintetben esetlegesek voltak. Mindenesetre a császári udvarból hozzátétőleg feleannyi idő alatt érkezett meg és jelent meg a sajtóban a hír, mint Zrínyi idejében: Mária Terézia 1780. november 29-én bekövetkezett haláláról már három nappal később, december 2-án tudósítást közölt a *Magyar Hirmondó* (Kókay György, szerk. 1981, 94–95).

Ám az 1780-as évek a postára és lovasfutárookra alapozott hírtovábbítás korának végét jelentette, hamarosan döntő változás állt be a telegráf feltalálásával. Claude Chappe francia pap és mérnök, 1792-ben megszerkesztette a sémaphore télégraphique-ot, azaz a vizuális távirót. Hat lemezét 49 kombinációban lehetett beállítani, ami alkalmassá tette a teljes ábécé és még szá-

mos más jel továbbítására. Mivel Chappe testvére a francia forradalmi nemzetgyűlés tagja volt, a testületet támogatásra tudta serkenteni, aminek eredményeképpen a frontvonal közelében, Párizs és Lille között felállították a távíró oszlopokat. Hamarosan átütő siker bizonyította a találmány használhatóságát: 1794-ben, amikor az egyik francia várost elfoglalták az osztrákok, még egy óra sem telt el a csata után, és a híre már megérkezett Párizsba. A következő években megkezdődött a szemafor távírvonalak építése Európában.²

Magyarországon még hosszú ideig nem jelent meg a távíró, bár létezéséről már magyar nyelven is lehetett olvasni. A *Közhasznú Esmeretek Tára* 1839-ben egész alaposan foglalkozott vele. „Telegraph azon eszköz, melly bizonyos jelek által tudósításokat 's parancsokat távol helynek legrövidebb idő alatt tudtára ad – írta. – Áll ez rudakból és léczekből, mellyek mozditás által számtalan alakokat képezhetnek, 's minden ilyen állás bizonyos szót vagy dolgot fejez ki. Ha illy eszközök magas és kitűnő helyeken bizonyos távolságra úgy állítatnak fel, hogy a' kapott jelt egyik a' másikkal minden késedelem nélkül közli, úgy eszközölhető általa, hogy valamely hír felette rövid idő alatt messze földre elvitéssék.”³ Néhány adatot is közölt: Párizs és Calais között 27 telegraph oszlopon 3 perc alatt, Lille-ből Párizsba 22 oszlopon 2 perc alatt, a legtávolabbi Brestből Párizsba 80 oszlopon 10 perc alatt jutott el az üzenet. Részletesen foglalkozik egy budai kísérlettel, amelyet 1838. május 14-én végeztek a tábornoki kar felügyelete mellett. „... A Gellérthegyen Andreán úr [a feltaláló] felügyelete alatt 1½ ölnyi [kb. 3,5 m] magasságú telegraph állítatott, mellynek nappali közlésekre szolgáló részei három, de sokféleképp változtatható 's idomítható póznaléczből, éjjeli közlékrészei pedig hét ingatható lámpából állanak ...Andreán úrnak...ki 24 betű-képjelt használ közleményeszközül, több hivatalos üzenet adatott fel, mellyekről olly szabadossággal[!] tudósítá a' másik vizsgaponton (a' budai hegység közt úgy nevezett Szép Juhászné mellett) álló 's jeltitkaiban jártas czimboráját, hogy az általa följegyzett betűtitkok megfejtése hív 's tökéletes mása volt az elibe adott közlendőségeknek.” Kettejük között a távolság több mint 8 kilométer volt, mégis néhány másodperc alatt eljutott az üzenet. A feltaláló szerint Buda és Bécs között 2 mérföldenként összesen 18 oszlopot kellene felállítani ezzel a rendszerrel, s az üzenet 4 perc alatt haladna végig rajta.⁴

² Az adatot közli: *The New Encyclopaedia Britannica*, 1992, Vol. 3, 95–96. pp.

³ *Közhasznú Esmeretek Tára*. XI. köt. Pest, 1839, Heckenast Gusztáv, 468. pp.

⁴ *Közhasznú Esmeretek Tára* i.m. 468–469. pp.

A terv meghiúsult – valószínűleg nem csak a Metternich-kormány gyanakvása és bürokratikus kötekedései miatt, mert mi tagadás, ez csak halvány változata volt az Európa-szerte működő francia rendszernek.

Ám az 1820-as évektől már sorra megjelentek az elektromágnesességen alapuló különböző telegráfok,⁵ 1837-ben pedig az amerikai Samuel Morse megszerkesztette azt a készüléket és a hozzátartozó kódrendszert, amely a következő közel másfél évszázadra, egészen a telefax és az e-mail elterjedéséig uralkodott a hírszolgálat terepén.

A Magyarországon létesített első telegráfvonal már elektromos távíró volt, amihez az nyitotta meg az utat, hogy 1847. január 16-án az uralkodó a postához hasonló állami monopóliumként határozta meg a távírókat. Még ugyanennek az évnek a végén, december 26-án született meg Pozsonyban a Béccsel való távíró-összeköttetés. Az 1847–48-i országgyűlés már használta is.⁶ A távíróvonalak kiépítése azonban a szabadságharc leverését követő Habsburg-neoabszolutizmusra maradt. A Pest-Pozsony vonal építése 1850-ben indult el, és ugyanakkor az évnek kora őszén már megnyíltak az első magyarországi távíróhivatalok Pesten, Pozsonyban és Esztergomban. 1852-ben Szolnok, a következő évben Nagyszeben, Pétervárad, Zimony, Szeged, Cegléd, Temesvár, Orsova csatlakozott a sorhoz, és Buda, amelynek távíróvonalában egyelőre csak a helytartóság elnöke, Albrecht főherceg kizárólagos használatára szolgált. Mindenesetre az osztrák-magyar kiegyezés megkötésének idejére (1867) már 8000 km-t hálózott be a magyarországi távíró, 326 vasúti telegráf hivatal működött, amelyek közül 181 állami, 145 pedig magán távíratok kezelésére kapott jogosítványt. Ebben az évben már összesen 1 174 000 távíratot továbbítottak.⁷ A távíratok megoszlásáról sajnos csak a század végéről van adatunk: akkor is csupán a teljes forgalom 8%-át tette ki a hírlaptávirat, igaz, ez is 520 ezer távíratot jelentett egy év alatt. Viszont összehasonlításként a kereskedelmi távíratok a teljes forgalom 65%-át tették ki.⁸

De vajon honnan hova mentek a hírlaptáviratok? Ezeket nem a lapok alkalmi levelezői küldték, a tudósítók is csak ritkán. A vasút, a távíró, majd a telefon révén egyre kisebbé váló világ híreinek összegyűjtését és továbbítását egyetlen hírlap sem tudta finanszírozni, még a 19. század közepének legnagyobb sajtóhatalma, a viktoriánus brit világbirodalom *Times*-a sem.

„Ha a kezdetekhez térünk, nyomban szembeötlik, hogy a múlt század közepe táján alapított hírügynökségek... úgyszólván minden esetben egy-egy

⁵ Az adatot közli: *Pallas Nagy Lexikona* XVI. köt. Bp. 1897. 30. p.

⁶ *Pallas Nagy Lexikona*. 31. p.

⁷ *Pallas Nagy Lexikona*, u.o.

⁸ *Pallas Nagy Lexikona*, 33–34. p.

elkötelezett ember nevéhez fűződtek...” – írja a *Magyar Távirati Iroda* történetének szerzője (Pirityi Sándor, 1996, 23). Ezt az „elkötelezettséget” azonban nyugodtan tekinthetjük a nagy üzlet és a még nagyobb nemzetközi befolyás iránti elkötelezettségnek. A minél gyorsabb és pontosabb hírszolgálat iránti igényt csak részben fűtötte a sajtónyilvánosság, inkább a tőzsde, a bankházak, a kereskedelem, és a szerencsejáték igényei.

A francia Charles Havas 1835-ben három éve működő fordító irodáját fejlesztette tovább, először még galambposta megszervezésével. Felismerésének lényegét az adta, hogy a francia lapoknak szükségük van a világ híryananyagára francia fordításban. Itt dolgozott 1849-ben rövid ideig egy Németországból érkezett banktisztviselő, aki a galambposta mellé megszervezte az elektromos távirat továbbítást, aztán 1851-ben a londoni tőzsde közelében megnyitotta saját táviró hivatalát. Paul Julius Reuternek nevezték. Először főleg kereskedelmi táviratokkal foglalkozott, majd a viktoriánus Anglia rendkívül élénk sajtóéletét, a hírlapok nagy népszerűségét látva, rábeszélte néhány kiadót, hogy fizessenek elő a szolgáltatására. Első sajtóügyfelét 1858-ban szerezte meg, és a következő évben már látványos sikerének híre toborozta hírlapi partnereit: III. Napóleon egyik olyan beszédének szövegét továbbította Londonban, amely előre vetítette a hamarosan bekövetkező osztrák-francia-piemonti háborút.⁹

A 19. század közepén egy koncepciózus és kellőképpen agresszív angol üzletember előtt nem voltak korlátok, határok. A *Reuters* híriroda az első Atlanti óceán alatti távirókábel lefektetésétől, 1866-tól kezdve Európán kívüli földrészekén is terjeszkedett. Néhány évi verseny után a párizsi *Havas*-val és a berlini *Wolffs Telegraphisches Korrespondenzbureau*-val megállapodtak a világ felosztásban. A három nagy híriroda kartellszerződése 1870-ben a *Reuters*-nek biztosította Nagy-Britannia, a brit gyarmatvilág és Kelet-Ázsia híryananyagának összegyűjtési lehetőségét, az *Havas*-nak a latin országokét Dél-Amerikával együtt, a *Wolffs*-nak pedig Németországon és gyarmatain kívül Észak- és Kelet-Európát, az Osztrák-Magyar Monarchiát és Oroszországot (Eggeling, 1969, 99–100).

Tehát nagyjából az osztrák-magyar kiegyezés megkötése idejére az egész világról szervezett hírszolgáltatással közölhette híreit a sajtó, a magyar hírlapok is. Ez a hírszolgálati szervezet a külföldről származó információkat célozta meg, az egyes országok belföldi hírszolgálatát más csatornákon gyűlt össze. A belföldi tudósítói hálózatot hagyományosan az egyes lapok saját maguk számára építették ki, amire természetesen sokkal több és eredményesebb lehetősége nyílt a világvárosok, fővárosok lapjainak, mint a vidéki sajtónak. Ebből következik, hogy a legrégebbi, kizárólag egy országon belül

⁹ *The New Encyclopaedia Britannica*, 1992, Vol. 10, 5. p.

működő hírirodát a vidéki lapok teremtették meg: 1870. február elején Angliában, szövetkezési formában kezdte meg működését a *Press Assciaton*. A hírtáviratokat azoknak a lapoknak továbbította, amelyek korábban magán távirati irodáktól szereztek be híreiket. Működési területe kiterjedt az összes londoni napilapra és vasárnapi hírlapra, a vidéki lapokra, üzleti lapokra és más periodikákra.¹⁰

Érdekes jelenség: abban az Angliában, amely a szabadverseny elvében találta meg saját nagyhatalmi és gazdasági túlsúlyának sikeres alátámasztását, a hírszolgálat terén – mind nemzetközileg, mind belföldön – a versenyt minimalizáló monopóliumok formáját választotta. Sőt a *Press Assciaton* olyan hatalmat épített ki magának, hogy 1925-ben a *Reuters*nek is fő tulajdonosa lett.¹¹ A különböző szempontú monopóliumok és konzorciumok uralmát végül is az az amerikai sajtó törte meg, amely az első világháború előtt még nem mutatkozott a nemzetközi híripiacra.

Amerikában – akár csak az angliai belföldi hírszolgáltatás – a hírlapok szövetkezésével született meg a hírszolgálat: hat New York-i lap a költségek megosztása céljával teremtette meg a mexikói háború idején, 1848-ban az *Associated Press*-t. A szövetkezeti formának, és a sokféle sajtómegrendelőnek messzeható következménye lett: megfogalmazódott az *AP*-nél a tudósítás objektivitásának követelménye, ami aztán a hírlapok újságírói számára is mérce lett (Schudson, 1978, 4). Ez az 1892-ben átszervezett és nagyhatalommá vált *AP* a „barriers down” (le a korlátokkal) jelszóval vette fel a harcot a hírmonopóliumok ellen, és az 1907-ben alapított amerikai nemzetközi híriroda, a *UPI* (United Press International) támogatásával 1934-ben sikeresen számolta fel a több mint fél évszázada működő konzorciumi rendszert, helyébe megteremtve a szabad, de sokszor kíméletlen hírversenyt a nyugati világban (Eggeling, 1969, 100).

Az első világháború után felemelkedő másik nagyhatalom, a Szovjetunió más elvek alapján alakította ki saját, s a második világháború után a varsói szerződésben összefogott csatlósainak információforgalmát. Az 1918-ban felállított *Roszt*a ügynökség, amelynek 1925 után *Tassz* lett a neve, (Eggeling, 1969, 100) az államilag szervezett és ellenőrzött hírszolgáltatás modelljét fejlesztette tovább, amelynek elődjait Németország és a Habsburg-birodalom nyújtotta.

A magyar hírlapokban az első világháború előtt nem találunk a nagy nemzetközi hírirodáktól származó hírt, miközben igen sok olyan hír jelent meg, amelynek a konzorciumi elosztás értelmében tőlük kellett származnia. A rejtély kulcsa a bécsi híriroda, az 1850-es évek elején alapított

¹⁰ The *New Encyclopaedia Britannica*, 1992, Vol. 26, 434. p.

¹¹ The *New Encyclopaedia Britannica*, 1992, Vol. 10. 5. p.

Österreiches Correspondenzbureau, röviden Korrbüro. Ez a Bach-korszak közigazgatásának megfelelően állami híriroda volt, a birodalmi belügyminisztérium keretében működött (Paupier, 1960, 15). A kiegyezés után *K. k. Telegraphen-Correspondenz-Bureau* néven folytatta működését, és szorosan együttműködött ugyan a berlini *Wolff* ügynökséggel, de megmaradt teljesen állami tulajdonban. Ekkor már a miniszterelnökség állami hivatalnokai vezették, a magyar (és más nem német) fűleknek szokatlan beosztásokban, mint „cs. és kir. főszerkesztő”, „I. oszt., II. oszt. szerkesztő” és „cs. és kir. szerkesztőségi adminisztrátor” (Szabó, 1916, 107). 1859-től 1882. június 30-ig a Korrbüro budapesti irodát tartott fenn. Erősen német szempontú hírszolgálatára egyre kevésbé elégítette ki a kiegyezés utáni Magyarországot, ezért az országgyűlési gyorsíró iroda két munkatársának, Maszák Hugónak és Egyesy Gézának a kezdeményezésére 1881-ben megalakult a *Magyar Távirati Iroda*. Ezáltal a hírszolgálat terén szétvált a Monarchia két része, de szerződéses viszonyban maradtak egymással: az *MTI* adta a magyar vonatkozású híryanagot a bécsi irodának, azon keresztül a nemzetközi hírügynökségeknek, az *MTI* és általa a magyar sajtó pedig a *Korrbüro* révén jutott hozzá a világ híreihez. Ez a szerződéses viszony különösen a Millennium idején, báró Bánffy Dezső miniszterelnök elképzeléseinek hatására átalakult úgy, hogy politikai követelmény lett minél több és hosszú lejáratú szerződést kötni a nagy nemzetközi hírirodákkal. Ezek közül legkevésbé az *Havas*-val sikerült az együttműködés, mivel az „magyarellenes és szlávbarát” volt (Pirityi, 1996, 43). A szerződések nem működtek kielégítően, hiszen a magyar sajtó munkatársai egészen a Monarchia felbomlásáig úgy érezték, hogy az *MTI* „lényegében a bécsi *Telegraphen-Korrespondenz-Bureau* fiókja” (Szabó, im. 108).

Az *MTI* egészen az első világháború végéig magántulajdonban maradt, bár állami irányítás, a miniszterelnök által kinevezett igazgató vezetése alatt – ez hasonlított a német híriroda modelljéhez –, majd 1918. november 7-én a Károlyi-kormány államosította (Pirityi, 1996. 31–70, valamint Tomsics, 1987).

Amikor megszületett az *MTI*, mint félhivatalos híriroda, már több, a belső híryanagot továbbító magán ügynökség létezett. 1864-ben indult a *Pester Correspondenz*, majd Futtaky Gyula 1875-ben német nyelven alapította meg a *Budapester Correspondenz* című, legelterjedtebbé vált nyomtatott hírszolgálatot, amelyhez utóbb magyar nyelvű változat is járult *Budapesti Tudósító* címen, bilingvis formában. Az *MTI* akkor került náluk előnyösebb helyzetbe a hírlapoknál, amikor 1890. január 1-jével megkezdte működését közvetlen bécsi telefonvonala, majd amikor 1914 őszétől a szikratávíró állomás is elkészült Csepelen – 1917-ben már napi 8–15 000 szónyi újságtávíratot vettek (Sugár, 1993, 15), s végül, amikor a tanácsköztársaság az *MTI*-

be olvasztotta a korábbi nagyobb magántudósító irodákat (Pirityi, 1996, 42, 55).

Olyan nagyságú napilap, mint a *Pesti Napló* – vagyis tekintélyes, mérvadó és közepes példányszámú újság –, az 1890-es évek elején napi 40-50 táviratot kapott a *Magyar Távirati Irodától* (ezeket nevezték „közös”-eknek), és 60–70-et saját levelezőitől (ezeket sokszor „eredeti”-ként tüntették fel). A legfontosabbnak tartott politikai táviratokat külföldi lapoktól kapták (Szomaházy, 1893, 109–113). A magyar hírlapok a fontos európai lapok egy-egy munkatársát szerződtették, hogy tőlük kapják meg az érdekesebb híreket távirati úton, lehetőleg még mielőtt ott megjelennek. Ezeknek a táviratoknak a száma erősen változott.

Volt a lapoknak még egy hírforrása, amelyet általában csak utólag vallottak be, bár már egykorúan is sokan sejtették létezését. A *Pesti Hírlap* például fél évszázados jubileumi albumában írta meg, hogy „...szükség volt egyéb hírforrásra is és a *Pesti Hírlap*nak voltak az összes miniszteriumokban alkalmi tudósítói, miniszteri tisztviselők, akik esetenként titokban híreket hoztak és ezért a laptól díjazást kaptak” (*Az 50 éves Pesti Hírlap jubileumi albuma 1878-1928*, 11).

Az 1890-es évek közepére a hírlapok által gyakran használt *Budapesti Tudósító*val szemben az *MTI* szerepét nem a külföld-belföld szembeállításával vagy a specializáció szempontjából, hanem minőségileg határozta meg a kormány, mondván: az *MTI* a hivatalos jellegű, megbízható, nem cáfolható, „teljesen hiteles” híreket közli, a *Budapesti Tudósító* viszont csak a nem hivatalos és cáfolható információkat (Pirityi, 1996, 43). Ez a különbség azonban a magyar hírlapok számára nem volt döntő. A táviratok illetve telefonszolgálatok hitelessége még nem jelentette automatikusan a megjelenő hírek hitelességét is. A hírlapok gyakorlatáról plasztikus képet rajzolt Tápay-Szabó László 1916-ban megjelent kötetében. „A nagyközönség... azt hiszi – írta –, hogy valamennyi lapnak vannak a külföldi hír-központokban saját tudósítói; több lap ugyanis a már Budapestre érkezett... újságokból egyszerűen lefordítja az illető lap eredeti tudósításait (mit sem törődve azzal, hogy a hír már idejét múlta, mire a külföldi lap ideérkezett), s az ekként létrejött ’távirat’ dátuma alá odaírja a fordító munkatárs e jelzést: ’Saját tudósítónk távirata’. Néhol még valami költött nevet vagy kezdőbetűket is írnak a távirat alá, a nagyobb hitelesség okáért. A jól berendezett szerkesztőségben külön tabellákat készítenek, amelyeken fel van tüntetve a fiktív ’tudósító’ neve és lakóhelye, nehogy ’idősb Schwarz’, aki a tegnapi lapban amsterdami tudósító volt, a holnapi lapban... már Konstantinápolyból küldjön ’táviratot’. [...] Vannak napilapok, amelyek hétszámra sem kapnak egyetlenegy külföldi táviratot se, de ezt a laikus újságolvasó nem igen veszi észre bennük, mert a

hasábjaik zsúfolva vannak 'eredeti távirat' gyanánt feltüntetett koholmányokkal" (Szabó, 1916, 111–112).

Sajátos volt a magyar sajtó helyzete. Egészen kevés lemaradással, a kiegyezés után viszont lényegileg lépést tartva a német és a nyugat-európai sajtó hírszerzési lehetőségeivel, mégis azoktól eltérően működött. Még a tömeglapok gerjesztette hírversenye az 1890-es évek közepétől sem jelentett valódi versenyt, hanem – amint azt a fenti leírás is bemutatja – inkább találékonyági, ötletelési és a minél olcsóbban, minél kevésbé rajtakapható hamisítások versenyét. Még az *MTI* körül is olyan nemzetközi panaszok és botrányok sűrűsödtek, hogy az általa adott hírek gyakran megbízhatatlanok voltak, a bizalmas közlésekre vonatkozó utasításokat gyakran figyelmen kívül hagyta, vagy a nyilvánosságra hozatalt egyeztető szerződést nem tartotta be, és a hírt előbb adta át közlésre a magyar lapoknak (Pirityi, 1996, 45–51).

A megszerezhető hírekkel szemben a kitalált, hamisított tudósítások elterjedése a versenyben megbízó liberális felfogás, vagyis a sajtó egyik fő működtető ereje szempontjából érthetetlen lehet. A magyar sajtóélet azonban csak elveiben hirdette, sajátította el többé-kevésbé a liberális nézeteket, azokat nem önmagából termelte ki. A magyar sajtó közönsége politikai, közéleti érdeklődés miatt, majd a 19. század legvégétől a bulvársajtót a legtágabb értelemben vett szórakoztatása miatt olvasta, és nem üzleti érdeke utalta rá a hírlapokra, mint a polgárabb nyugat-európai olvasóközönséget. Aki Magyarországon üzleti, kereskedelmi információkért, megbízható hírekért vette kézbe az újságot, az nem magyar lapot olvasott. Egy erős nemzeti öntudatú polgár még Trianon után is két napilapra fizetett elő: mint hazafi a *Nemzeti Újságra*, és mint polgár a *Pester Lloydra*.¹² A magyar sajtó híreinek bizonytalanságai és torzításai miatt lehetett rajtuk bosszankodni, legyinteni, vagy nevetni – de a megbízhatatlanság nem ment az olvasó hivatásának rovására. Ezért az olvasók sem kérték számon, buktatták meg a félreinformáló lapokat, és ezért a lapkiadók és szerkesztők morális mozgástere is tágabb lett. Ennek tanúságaként is úgy látszik, minden résztéma oda lyukad ki, hogy először a magyar sajtóetika működését kellene megfejteni már történetileg is.

Felhasznált irodalom:

Az 50 éves Pesti Hírlap jubileumi albuma 1878–1928. Budapest 1928. Pesti Hírlap kiadása.

Eggeling, Erich 1969: Das Nachrichtenwesen. In: Dovifat, Emil (Hg.): *Handbuch der Publizistik*. Bd. 3, 2. Teil. Berlin, Walter de Gruyter & Co.

¹² A példa nagyapámra, Ney Ákos MÁV igazgatóra vonatkozik (B.G.)

- G. Etényi Nóra 1999: Magyarországi ostromhírek az európai sajtóban (1663-1664). In: *Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben* Eger, Studia Agriensia 20.
- Közhasznú Esmeretek Tára*. XI. köt. Pest, 1839, Heckenast Gusztáv.
- Magyar Hirmondó. Az első magyar nyelvű újság*. 1981 Válogatás. Sajtó alá rendezte, a bevezetést és a jegyzeteket írta: Kókay György. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Pallas Nagy Lexikona*. 1897. Budapest.
- Paupier, Kurt 1960: *Handbuch der österreichischen Pressgeschichte 1848–1959*. Bd. II. Wien-Stuttgart.
- Pirityi Sándor 1996: *A nemzeti hírügynökség története 1880–1996*. Budapest, MTI.
- R. Várkonyi Ágnes 1999: A tájékoztatás hatalma. In: *Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben*. Eger, Studia Agriensia 20.
- Schudson Michael 1978: *Discovering the News. A Social History of American Newspapers*. New York, Basic Books.
- Sugár Gusztáv 1993: *Megszólal a rádió*. Budapest, Ajtósi Dürer Kiadó.
- Szabó László 1916: *A modern újságírás*. Budapest, Dick Manó kiadása.
- Szomaházy István 1893: *Az újság. A hirlapírás műhelyéből*. Budapest, Pesti Napló kiadása.
- Tábori–Valkó–Ambrózy D. 1967: *A hírközlés regénye*. Budapest Minerva.
- The New Encyclopaedia Britannica*, 1992, Vol. 3.
- Tomsics Emőke 1987: *A Magyar Távirati Iroda Rt. a két világháború között*. Budapest [Bölcsészdoktori disszertáció].